

Δημήτρης Μπελαντής dbelantis@hotmail.com;

–Σχόλιο στην εισήγηση του Γιάννη Μηλιού , 21-09-07, Συνέδριο Θέσεων.

1. Ο νόμος της αξίας και η Ρώσικη επανάσταση

Η σύγκρουση σχετικά με το νόμο της αξίας και τη διατήρηση ή μη των εμπορευματικών μορφών κατά τη μετάβαση στον κομμουνισμό υπήρξε καθοριστική διάσταση της κρίσης της Οκτωβριανής επανάστασης και του αντεπαναστατικού εκφυλισμού της.

Όλο αυτό το πλέγμα θέσεων και αντιλήψεων που χαρακτηρίζουμε ως «σταλινισμό» ή ως «σοβιετικό Μαρξισμό» ερμήνευσε την «Κριτική του Προγράμματος της Γκότα» κατά έναν τρόπο οικονομίστικο και εξελικτικιστικό υπό την ηγεμονία ακριβώς των αντιλήψεων α) ότι η κύρια όψη της μετάβασης είναι η *ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων* κατά τρόπο συνεχή από εκεί που τις άφησε το καπιταλιστικό καθεστώς και όχι η πάλη των τάξεων και η επαναστατικοποίηση των σχέσεων παραγωγής και κυριαρχίας β) ότι ο «σοσιαλισμός» αποτελεί έναν *ειδικό τρόπο παραγωγής*, ο οποίος μεσολαβεί μεταξύ του καπιταλισμού και του κομμουνισμού και στα πλαίσια του οποίου επιβιώνει το εμπόρευμα, η παραγωγή αξίας και υπεραξίας και οι ειδικές μορφές καταμερισμού εργασίας που κληροδότησε ο καπιταλισμός (αντίθεση χειρωνακτικής/ διανοητικής εργασίας κλπ) και γ) ότι ο αστικός κρατικός μηχανισμός καθορίζει την ειδική του ποιότητα *από τον προσανατολισμό του πολιτικού προσωπικού που τον διαχειρίζεται (οι αστοί ή εμείς)*. Τελικώς, δεν έχει καμία ιδιαίτερη ποιότητα, σε αντίθεση με όσα υποστήριξε ο Λένιν στο «Κράτος και Επανάσταση».

Τις θέσεις αυτές δέχεται από ένα σημείο και μετά όχι μόνο η σταλινική ομάδα που κυριαρχεί αλλά σ' ένα βαθμό και οι αντιπολιτεύσεις (με την εξαίρεση ενδεχομένως του Μπουχάριν στα 1928-32 , ο οποίος υποστηρίζει ότι ο γραφειοκρατικός σχηματισμός των τιμών και η υποχώρηση της κλασσικής αγοράς δεν αίρουν την εμπορευματική οικονομία και τις καπιταλιστικές σχέσεις από μόνες τους αλλά τις συγκαλύπτουν).

Σημαντική διαφοροποίηση αποτελεί η κριτική του εξέχοντος σοβιετικού νομιμού Ευγένι Πασουκάνιτς ο οποίος θεωρεί (σε αντίθεση με άλλους νομικούς όπως ιδίως ο Στούτσκα) ότι η διατήρηση της δικαιικής μορφής, ως μορφής η οποία αντανάκλα την τυπική αστική ισότητα (ανταλλαγή ίσων ανταλλακτικών αξιών) δεν είναι συμβατή με τον κομμουνισμό , η δε παρουσίασή της ως σοσιαλιστικής πια δικαιικής μορφής είναι απολύτως συγκαλυπτική των ταξικών αντιφάσεων του σοβιετικού σχηματισμού. Η εκκαθάριση του Πασουκάνιτς κατά την περίοδο των διώξεων οφείλεται ακριβώς σε αυτή τη διεισδυτική θέση του.

Η θέση του Πασουκάνιτς είναι υπέρ του μαρασμού του κράτους και του δικαίου ως όρων για την μετράβαση στον κομμουνισμό και όχι υπέρ της πάγιας διατήρησης ενός σοσιαλιστικού δικαίου.

1. Η έννοια του «σοσιαλιστικού τρόπου παραγωγής»

Όπως έχει δείξει παλιότερα ο Ετιέν Μπαλιμπάρ υπό την επιρροή του παραδείγματος της Πολιτιστικής Επανάστασης η θεωρία περί της ύπαρξης ενός «σοσιαλιστικού τρόπου παραγωγής» και περί της μετάβασης στον σοσιαλισμό και όχι

στον κομμουνισμό οδηγεί στη συγκάλυψη της επιβίωσης των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και κυριαρχίας κάτω από το μετεπαναστατικό καθεστώς με νέα μορφή. Δέχεται ότι ο κοινωνικός καταμερισμός εργασίας, η λειτουργία των κατασταλτικών και ιδεολογικών μηχανισμών αποτελούν ουδέτερες μορφές, όπως ακριβώς και η διατήρηση των εμπορευματικών σχέσεων, και τώρα αλλάζουν προσανατολισμό λόγω της διαφορετικής φύσης της κρατικής εξουσίας. Καθώς η παρακράτηση της υπεραξίας συντελείται τώρα από ένα φιλικό προς τους εργάτες κράτος, η ταξική εκμετάλλευση αίρεται..

Αντιθέτως, η έννοια του σοσιαλισμού στο Μαρξ, όπως έχει αναλυθεί στο έργο του Μπετελέμ και άλλων κριτικών μαρξιστών κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, αντιστοιχεί σε μια μεταβατική κοινωνία ανάμεσα στην ανατροπή της αστικής εξουσίας και στην ολοκλήρωση της μετάβασης στον κομμουνισμό. Στη διάρκεια αυτής της μετάβασης και για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα κυριαρχούν οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και ο ιδιαίτερος καταμερισμός εργασίας που τους αντιστοιχεί, παράγονται καπιταλιστικά εμπορεύματα και υφίσταται ταξική εκμετάλλευση.

Ο ρόλος των κομμουνιστών είναι να αναδείξουν και όχι να συγκαλύψουν αυτές τις αντιθέσεις και να παλέψουν για την κομμουνιστική τους επίλυση (σε αντίθεση με το σοβιετικό Σύνταγμα του 1936, το οποίο διακηρύσσει σε όλους τους τόνους ότι έχουν καταργηθεί οι ανταγωνιστικές τάξεις – από πού ξεπηδούν λοιπόν οι φορείς της παλινόρθωσης το 1956 ή το 1989 ;).

Ανεξάρτητα από προθέσεις, η επιμονή στην απόλυτη αντίθεση καπιταλισμού και σοσιαλιστικού τρόπου παραγωγής και ο εφησυχαστικός προσανατολισμός πια στην αύξηση των παραγωγικών δυνάμεων βοηθά στην ανασυγκρότηση των καπιταλιστικών σχέσεων και τελικώς και στην επανάκτηση της εξουσίας από την αστική τάξη, η οποία επανεμφανίζεται μέσα στο εργατικό κράτος.

3. Ο κρατικός μηχανισμός της αστικής δημοκρατίας

Η θέση περί του «σοσιαλιστικού τρόπου παραγωγής» δε διαμορφώθηκε πρωτογενώς από το Μαρξισμό της Τρίτης Διεθνούς.

Αν αναγνώσει κανείς το έργο των κύριων εκπροσώπων της Β' Διεθνούς, θα διαγνώσει τον έντονο θαυμασμό για τη γιγάντωση των παραγωγικών δυνάμεων στον μονοπωλιακό καπιταλισμό του τέλους του 19^{ου} αιώνα και την ανάπτυξη της έντασης μεταξύ κοινωνικοποίησης της εργασιακής διαδικασίας και ατομικής ιδιοποίησης από την ομάδα των καπιταλιστών. Ο καπιταλισμός γεννά τον τελειότερο παραγωγικό μηχανισμό, ο οποίος τελικά θα τον καταστήσει περιττό. Ακριβώς επειδή η ιδιοποίηση νοείται στενά ως μια λογιστική απόσπαση πλεονάσματος, η Β' Διεθνής προτείνει την αντικατάσταση των καπιταλιστών από το εργατικό κράτος και την κοινωνική αναδιανομή χωρίς όμως να αλλάξει η δομή των παραγωγικών σχέσεων και να αμφισβητηθεί ο ρόλος των ειδικών στην παραγωγή ή της κρατικής γραφειοκρατίας. Στη διαμάχη του με τον Άντον Πάννεκοκ το 1911-1912 ο Κάουτσκυ θεωρεί πρωτογωνισμό τη σκέψη του Πάννεκοκ περί αντικατάστασης του συγκεντρωτικού αστικού κράτους από την αυτοοργάνωση των εργατών. Όπως ακριβώς οι ειδικοί έχουν την αυτονόητη θέση τους στην παραγωγή έτσι και οι ειδικοί της πολιτικής και της διοίκησης έχουν την αυτονόητη θέση τους στο κράτος. Ο παραλληλισμός της

μήτρας του καταμερισμού εργασίας μεταξύ του κράτους και της καπιταλιστικής παραγωγής, που θα πραγματοποιήσει πολλά χρόνια αργότερα ο Πουλαντζάς, φαίνεται ανάγλυφος στα έργα αυτά του Κάουτσκι.

Αλλά και πριν από το 1914, όταν ο Κάουτσκι δεν είναι ακόμη «αποστάτης» αλλά μαρξιστής επαναστάτης, ακόμη και για τον Λένιν, υποστηρίζει ουσιαστικά ότι ο μηχανισμός της αστικής δημοκρατίας, η αντιπροσώπευση, είναι ότι τελειότερο έχει γεννήσει η Ιστορία για την επίτευξη των σκοπών της εργατικής τάξης.. Στο έργο του «Ο δρόμος προς την εξουσία» δέχεται μεν ότι μπορεί να υπάρξει μια αποφασιστική αναμέτρηση αλλά το μεταθέτει σε στρατιωτικό πρόβλημα από πολιτικό – αν μας επιτεθούν στρατιωτικά, τότε θα κάνουμε την επανάσταση.

Η μήτρα αυτών των αντιλήψεων βρίσκεται στη θέση ότι όπως ακριβώς το εμπόρευμα έτσι και ο μηχανισμός της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης δεν είναι ειδικό ποιοτικό γνώρισμα της καπιταλιστικής κυριαρχίας αλλά είναι ένα μέσο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από διαφορετικούς κοινωνικούς φορείς σε διαφορετικές συνθήκες κυριαρχίας. Ο Κάουτσκι αδυνατεί να διανοηθεί μια πολιτική διαφορετική από εκείνη των ειδικών της πολιτικής και των κοινοβουλευτικών ελιγμών. Δημιουργείται έτσι μια σύγχυση ανάμεσα στην διεύρυνση της αστικής δημοκρατίας ως «πόλεμο θέσεων» με την γκραμισιανή έννοια και ως θέση μάχης της εργατικής τάξης και στην ίδια την αστική δημοκρατία ως καθεστώς, η οποία κατανοείται ως ουδέτερο πεδίο και όχι ως η κατ'εξοχήν αστική ηγεμονική οργάνωση.

Η θέση αυτή του Κάουτσκι περί της αστικής αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας ως του «τέλους» των πολιτικών μορφών θα ξαναπροταθεί στη δεκαετία του 1970 από το ρεύμα του ευρωκομμουνισμού, το οποίο θα επιχειρήσει μια «κοινοβουλευτική» ανάγνωση της γκραμισιανής έννοιας της ηγεμονίας. Εδώ, θα αναγνωσθεί η «κοινωνία των πολιτών» ή ο μηχανισμός ηγεμονίας ως το πεδίο της ταξικής πάλης, ενώ οι μηχανισμοί της πολιτικής κοινωνίας, βασικά το κοινοβούλιο θα είναι απλά καθρέφτης αυτής της πάλης και της έκβασής της. Μ'έναν τρόπο αρκετά παραπλήσιο προς τη σοβιετικής έμπνευσης θεωρία του Κρατικομονοπωλιακού Καπιταλισμού, πάλι η άνοδος των παραγωγικών δυνάμεων, η πλατειά συσπείρωση των λαϊκών δυνάμεων με την ευρύτατη έννοια και η «γενική κρίση» του συστήματος γεννούν τις προϋποθέσεις ο εχθρός να παραδώσει την εξουσία με ειρηνικό και σταδιακό τρόπο εξαναγκαζόμενος και η ρήξη να αποτραπεί (Μπερλίνγκουερ 1975, Καρίγιο 1977). Αν και ακούγεται εξωφρενικό, χρησιμοποιείται ως παράδειγμα υπέρ αυτής της στρατηγικής η εμπειρία της Χιλής του 73. Ο «δημοκρατικός δρόμος» είναι η αναδιατύπωση της στρατηγικής της φθοράς του Κάουτσκι και όχι η γνήσια εφαρμογή μιας γκραμισιανής στρατηγικής.

Οι θέσεις αυτές υπονοούν ακριβώς ότι δεν υπάρχει μια ειδική αστική μορφή πολιτικής, η οποία αποξενώνει τις λαϊκές μάζες και τους στερεί την πρόσβαση στην εξουσία και στη λήψη των βασικών αποφάσεων αλλά η λειτουργία της ουδέτερης αστικής δημοκρατίας είναι προϊόν του ειδικού βάρους και του συσχετισμού δύναμης υπέρ του κεφαλαίου.

Είναι εξαιρετικά πιθανό αυτή η παραγνώριση του ειδικού χαρακτήρα του αστικού κρατικού μηχανισμού και της αστικής πολιτικής, η απροθυμία της συντριβής του δημοκρατικού αστικού κράτους και η κατανόησή του ως του υπέρτατου ορίζοντα να

είναι ακριβώς αποτελέσματα της μη κατανόησης της αξίας και του εμπορεύματος ως ειδικών μορφών του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.
